

Kysymys biologisesta eksistenssistä Maurice Merleau-Pontyn havainnonfenomenologiassa

Lectio praecursoria 14.8.2020

HERMANNI YLI-TEPSA

Ranskalaisen filosofin Maurice Merleau-Pontyn (1908–1961) ura ajoittui 1940-luvulta 1960-luvun alkuun. Merleau-Ponty on yksi fenomenologisen filosofian keskeisistä ajatteliijoista, ja hän oli yksi niin kutsutuista eksistentialisteista sodanjälkeisessä Ranskassa, Jean-Paul Sartren ja Simone de Beauvoirin rinnalla. Nykyisin Merleau-Ponty tunnetaan filosofisista argumenteista ja kannanotoista, joita hän on esittänyt paitsi fenomenologisesta menetelmästä myös havainnosta, ruumiista, ihmisen ja eläimen suhteesta, luonnosta ja kuvataiteista. Merleau-Pontyn ideoista keskustellaan ennen muuta havainnon filosofiassa ja mielenfilosofiassa, tieteenfilosofiassa, taiteen filosofiassa sekä politiikan filosofiassa. Hänen filosofisia käsitteitään sovelletaan laajasti myös feministisessä ruumiinfilosofiassa, vammaistutkimuksessa, psykiatrian filosofiassa ja kehityspsykologian filosofiassa. Lisäksi Merleau-Pontyn filosofianhistorialliset tulkinnat ennen muuta Descartesin ja Bergsonin filosofioista ovat herättäneet laajaa keskustelua.

Fenomenologisen lähtökohdan vuoksi Merleau-Pontyn filosofian lähtökohtana ei ole luonnontieteellisen selittämisen paradigma eivätkä metafysiset, ontologiset tai spekulatiiviset sitoumukset, sikäli kuin ne koskevat jotain koetusta maailmasta

täysin riippumatonta. Myös silloin, kun Merleau-Ponty myöhäisfilosofiassaan muotoilee ajatuksia ontologiasta ja ”ei-filosofiasta”, näissä jäsenyksissä keskeisessä asemassa ovat kokemus ja havainto.

Merleau-Pontyn teoria eletystä ruumiista (*Leib, corps vécu*), toisin sanoen kokemuksen ruumiillisuudesta ja oman ruumiin kokemisen tavoista, on laajasti vaikutusvaltainen. Merleau-Ponty kehitti ruumiinfenomenologiassaan ideoita ja argumentteja, jotka löysi Edmund Husserlin klassisesta fenomenologiasta. Merleau-Pontyn keskeinen väite on, että emme koe ruumistamme ensisijaisesti objektina, vaan kaikki kokeminen – aina affekteista abstraktiin ajatteluun – on aina itse kehollista eli ruumiillista. Jokainen spesifi kokemus edellyttää paitsi spesifin ruumiin asennon tai ruumiinliikkeen myös ruumiillisen itsetietoisuuden, tietoisuuden ruumiin asennoista ja liikkeistä.

Merleau-Pontyn mukaan kokemukset ovat rakenteellisesti intentionaalisia eli ne koskevat aina jotain kohdetta, eikä intentionaaliin kokemukseen liittyviä ruumiinliikkeitä voi näin ollen ymmärtää mekaanisina liikkeinä. Kun esimerkiksi tarttumme kiinni johonkin, hän argumentoi, ei tätä tarttumisen tapahtumaa voi tyydyttävästi kuvata eikä selittää, jos liikkuvaa ruumista ajatellaan ennalta asetettuja käskyjä vastaanottavana ja suorittavana mekanismina. Merleau-Pontyn mukaan ei siis ole niin, että käsi-mekanismi ensin saisi käskyn ja sitten käynnistyisi suorittaakseen ennalta ohjelmoidun tarttumisliikkeen kohti esinettä. Ei ole myöskään niin, että käsi-mekanismi saisi liikkeen edetessä sarjan useita eri käskyjä. Tarttumisliike on aina jo alkujaan suuntautunut kohti kohdettaan – esimerkiksi esinettä, elollista olentoa tai materiaalista kappaletta – jonakin tartuttavana, toisin sanoen liikkeeseen liittyy aina kohde tarttumisen toiminnallisena mahdollisuutena. Kohteen toiminnallinen merkitys eli sen mieli (*sense*) ohjaa liikettä, ja sen sijaan, että ruumis olisi suljettu mekanismi, se ilmaisee merkityksellistä suhdetta toiminnalliseen kohteelliseen ympäristöönsä.

Ajatus toiminnallisia mahdollisuuksia kohti suuntautuvasta ruumiista on kiinteässä yhteydessä tiettyyn ajatukseen itsetie-

toisuudesta. Merleau-Ponty väittää, että kyetäkseen toteuttamaan tarttumisliikkeen liikkujan ei tarvitse reflektoida liikettä eikä kiinnittää huomiota liikkuvaan käteen: tarttuminen, kuten yleisemminkin ruumiillinen kokeminen, edellyttää ei-reflektiivistä, tematisoimatonta ruumiillista itsetietoisuutta. Merleau-Pontyn argumentteja kokemuksen ruumiillisuudesta ja ei-reflektiivisestä itsetietoisuudesta on sovellettu muun muassa niin kutsutussa enaktiivisessa kognitiotieteessä ja mielenfilosofiassa.

Merleau-Ponty on myös argumentoinut, että kokemusfilosofian tulee eksplikoida myös se, mitä merkitsee passiivinen tietoisuus. Husserl esitti, että kokeminen voidaan jäsentää alueeksi tai kentäksi, jossa passiivinen tietoisuus ympäröi aktiivista tietoisuuden piiriä. Olemme aktiivisesti tietoisia objektista, kun käännyimme sitä kohti, huomaamme sen ja asennoidumme siihen tavalla tai toisella. Husserlin jäsennyttä seuraten Merleau-Ponty väittää, että henkilön oleminen rakentuu juuri aktiivisen kokemuksen ja valveillaolon puitteissa, eli sitä myötä, kun suhtaudumme asioihin tietyllä aktiivisella tavalla ja otamme niihin eksplisiittisesti kantaa, opimme taitoja ja omaksumme tapoja, sitoudumme ja muodostamme uskomuksia. Myös yhteisöllinen ja julkinen elämä tapahtuu pitkälti aktiivisen kokemuksen piirissä. Aktiivisten kokemuksen aluetta ympäröi kuitenkin passiivisten kokemusten alue, ja henkilön elämää jäsensivät ja muokkaavat anonyymit ja esi-persoonalliset merkitysrakenteet ja voimat, kuten kieli, teknologia ja vallitseva taloudellinen ja sosiaalinen järjestys. Merleau-Ponty tarjoaa menetelmät sen tavan jäsentämiseksi, jolla ruumiilliset elemme ja liikkeemme ilmaisevat yhteiskunnallisia valtarakenteita, ja sen tutkimiseksi, kuinka nämä ruumiillistuneet valtarakenteet voivat samalla olla juurtuneet kokemukseemme maailmasta. Muun muassa tästä syystä hänen filosofiansa on motivoinut poliittisia, ennen muuta feministisiä ja antirasistisia, teorioita ruumiista.

Merleau-Pontyn havainnon fenomenologia on tarjonnut lähtökohtia myös kehitysfilosofialle ja lapsuuden filosofisille analyyseille. Hän on argumentoinut muun muassa sen kannan puolesta, että kokemuksemme itsestä erillisenä, muusta maail-

masta erottuvana yksilönä nojautuu anonyymiin kokemukselliseen vaiheeseen, jossa itseä ja toista ei vielä tajuta erillisinä. Myöhäisessä luonnonfilosofiassaan Merleau-Ponty on kritisoinut vahvasti yksinkertaista ihmisen ja eläimen välistä erottelua ja argumentoinut, että ruumiillisina olentoina olemme erottamattomassa yhteydessä ympäröivään luontoon. Näitä hänen näkemyksiään on hyödynnetty muun muassa ekofilosofiassa ja taiteen filosofiassa.

Riittääköön tämä lyhyt katsaus Merleau-Pontyn filosofian keskeisiin teemoihin ja väitteisiin, jotka ovat vaikuttaneet nykyfilosofian keskusteluihin. Väitteet voisi kiteyttää seuraavalla tavalla: Merleau-Ponty argumentoi, ettei ruumis ole mekanismi vaan ilmaisee subjektin merkityksellistä suhdetta tämän ympäristöön; hän argumentoi, että passiivisuudella on korvaamaton tehtävä kokemuksellisessa elämässämme, mutta passiiviset ja anonyymit kokemukset ovat silti jäsennettävissä merkityksen ja mielen mukaan; kielellä ja sosiaalisella järjestyksellä on perustava rooli siinä, miten ruumiimme muotoutuvat ja näin ollen monet luonnollisilta tai välttämättömiltä vaikuttavat ruumiin eleet ja asennot voivat osoittautua vallitsevan sosiaalisen järjestyksen aikaansaannoksiksi; hän argumentoi lisäksi, että kehityshistoriallisesti ottaen emme alunperin koe ruumistamme yksilösubjektille kuuluvana erillisenä omistuksena tai hallinta-alueena, vaan koemme ruumiimme ensisijassa erottamattomassa yhteydessä toisiin ja ympäristöön.

Monet näistä ajatuksista ja argumenteista löytyvät Merleau-Pontyn pääteoksesta *Phénoménologie de la perception* (1945). Tästä varhaisteoksesta on kuitenkin löydettävissä myös ajatuskulku, joka näyttää asettuvan ristiriitaan näiden väitteiden kanssa. Kyseinen ajatusjuonne koostuu joukosta väitteitä, joita yhdistää *biologisen eksistenssin* käsite.

Analysoidessaan perustarpeitamme kuten syömistä ja hengittämistä, Merleau-Ponty nimittäin näyttää myös esittävän, että aistimista ja havaitsemista ja siten myös aistimellista suhdetta ulkomaailmaan edeltää jonkinlainen itseensä sulkeutunut tai ei-relationaalinen ruumiillisen elämän muoto. Hän myös väittää, että "tahdonalaisen olemisemme" perustasta voidaan

löytää "orgaanisia stereotypioita". Edelleen hän kirjoittaa, että kun tarkastellaan perustarpeita ja "ruumiin funktioita", ruumis näyttäytyy "banaalina ja syklisenä". Lopulta hän väittää lisäksi, että ruumiillisina olentoina kuulumme "kulttuurisen maailman" lisäksi myös "fyysiseen maailmaan".

Lyhyesti sanoen, *Phénoménologie de la perception* -teoksessa Merleau-Ponty kuvaa myös ihmisen orgaanista ruumista, ruumiillisia perustarpeita ja funktioita, vaistomaisia toimintoja ja refleksiä, ja kuvaa niitä intentionaalisesta suhteesta poiketen. Kaikki nämä tekijät kuuluvat kokemuksen alueelle, jota Merleau-Ponty nimittää *biologiseksi eksistenssiksi*. Tämä biologisen eksistenssin käsite kytkeytyy vahvasti biologiatieteeseen. Syklisyyden, kaavoittumien, banaalisuuden ja itseensä sulkeutumisen käsitteet viittaavat nimittäin selvästi Merleau-Pontyn aikalaisbiologiin kuvauksiin tiettyjen eläinten, erityisesti hyönteisten ja hämähäkkien, vaistomaisesta käyttäytymisestä.

Ovatko Merleau-Pontyn biologista eksistenssiä ja havainnon vaistomaista pohjarakennetta koskevat kommentit vain sivuhuomautuksia ja muistutuksia siitä, että ruumistamme voidaan tarkastella myös fysiologisesta tai biologisesta näkökulmasta? Eikö näillä tarkasteluilla ole isompaa merkitystä ruumiillisen kokemuksen fenomenologisen analyysin kannalta? Tähän mahdollisuuteen viittaisi se, että Merleau-Ponty kirjoittaa *Phénoménologie de la perception* -teoksessa myös, ettei ruumiillinen elämämme ole vaistojen määrittämää.

Vai onko vaistokokemuksen analyysi sittenkin ratkaiseva havainnon fenomenologisen tutkimuksen kannalta? Voisivatko analyysit biologisen eksistenssin syklisyydestä, banaalisuudesta ja kaavamaisuudesta – jotka, kuten näimme, ovat mitä ilmeisemmin vaistomaisen käyttäytymisen deskriptiivisiä ulottuvuuksia – toimia johtolankoina, jotka auttaisivat täydentämään Merleau-Pontyn keskenjäänyttä analyysia passiivisesta kokemuksesta ja ennen muuta passiivisuuden analyysia ruumiinkokemuksen jonkin tietyn aspektin osalta? Tämä tulkinnallinen haaste on yksi väitöskirjaani *The Question of Biological Existence in Merleau-Ponty's Phenomenology of Perception* tärkeimpiä motivaatioita.

Jos hyväksymme sen fenomenologisen perustuloksen, ettei elettyä ruumista voi palauttaa sen enempää pelkäksi subjekti-ruumiiksi kuin pelkäksi objekti-ruumiiksi, niin eletty ruumis on välttämättä aina subjekti-objekti, toisin sanoen jokainen ruumiillinen kokemus on välttämättä sekä havaitsemista tai aistimista "sisältä päin" että vähintäänkin tämän aistimisen paikallistamista omassa ruumiissa ja sen kokemista "ulkoa päin". Jos lisäksi oletamme, että Merleau-Pontyn eksistenssin eli *maailmassa-olemisen* käsite sisältää myös tämän eletyn ruumiin kompleksisen ykseyden, sen väistämättömään ilmenemiseen sekä subjektina että objektina, sekä aistivana että aistittuna, niin silloin myös biologisen eksistenssin itsensä täytyy sisältää vastaava kokemuksellinen rakenne, johon kuuluu sekä "sisäinen" fenomenaalinen että "ulkoinen" behavioraalinen aspekti.

Vastaavasti toisen elävän olennon vaistomaisen käyttäytymisen havainnointi ei tällöin olisi merkityksetöntä fenomenologian kannalta, sikäli kuin tähän havainnointiin liittyy empaattinen ymmärrys näin käyttäytyvän subjektin kokemuksesta.

Mutta millä tavoin hämähäkin vaistomainen käyttäytyminen voi auttaa meitä ymmärtämään ihmisen havaintokokemusta? Miksi Merleau-Ponty vetää analogian hämähäkin käyttäytymisen ja ihmisruumiin tiettyjen vaistomaisten ja refleksiivisten käyttäytymismuotojen välille?

Voimme tarkastella esimerkiksi hengitystä pelkästään passiivisesti koettuna, ei-tahdonalaisena ja vaistonvaraisena ruumiintoimintona. Aina kun olemme paneutuneet jonkin käytännön tehtävän suorittamiseen, hengitämme samalla. Jos henkilö menettää näkönsä, hän voi oppia tunnistamaan tilallisia etäisyyksiä kaikupaikannuksen keinoin. Sen sijaan ei ole mahdollista päättää lakata tarkentamasta katsettaan ja silti nähdä kohteita, tai lakata hengittämästä kokonaan tai korvata näitä operaatioita joillain toisilla sensorimotorisilla toiminnoilla. Hengitämme vaikka emme huomaisi hengitystämme ja, mikä fenomenologisesti vielä tärkeämpää, tunnemme hengittävämme, vaikka emme huomaisi hengityksemme rytmistä liikettä. Hengitystoiminta jatkuu silloinkin, kun nukahdamme tai mene-

tämme tajuntamme. Jos jokin seikka estää hengityksen, useimmiten tunnemme välittömästi pakottavan tarpeen hengittää ja tämä tarve valtaa huomiomme melkein kokonaan. Biologisella eksistenssillä on kokemuksellinen aspekti: se viittaa tuntemuksiin, affekteihin ja tarpeisiin, jotka liittyvät vaistonvaraisiin ja eitahtonalaisiin ruumiintoimintoihin kuten hengitykseen ja katseen tarkennukseen.

Väitöskirjassani esittämäni tulkinnan lähtökohta on, että Merleau-Pontyn analyysi vaistoista ei ole sivuseikka fenomenologian kannalta. Päinvastoin, vaistojen tutkimus tarjoaa johtolankoja havaintokokemusta pohjustavien alkukantaisten intentionaalisten kokemusten (*Erlebnisse*) löytämiseksi ja jäsentämiseksi. Näin ollen vaistotutkimuksen avulla voidaan täydentää fenomenologista jäsenystä passiivisesta, anonyymista ja esipersonallisesta kokemuksen kentästä.

Väitöskirjani asettaa biologisen eksistenssin ja vaiston käsitteet tarkastelun keskipisteeseen ja tarjoaa näiden tutkimusten kautta uusia analyyseja ajallisuudesta, liikeintentionaalisuudesta, affektiivisuudesta ja aistimisesta. Nämä neljä seikkaa tunnetusti jäsentävät kokemustamme maailmasta fenomenologisten tutkimusten valossa, ja samoin myös Merleau-Pontyn *Phénoménologie de la Perception* -teoksen analyysien valossa. Väitöskirjassani eksplikoi, millaisiin ajallisuuden, liikeintentionaalisuuden, affektiivisuuden ja aistimisen muunnelmiin päädymme, kun biologinen eksistenssi otetaan tutkimuksen johtolangaksi. Esitän seuraavaksi väitöskirjani tärkeimpiä tuloksia.

Eräs huomionarvoinen seikka on, että Merleau-Pontyn analyysin mukaan vaistot voidaan käsittää sekä plastisiksi että ei-plastisiksi. Tutkikaamme uudelleen tarttumisen ruumiillista liikkettä. Merleau-Pontyn mukaan tarttuva käsi, käsivarsi, kämmen ja sormet "tietävät" sijaintinsa liikkeen jokaisessa vaiheessa. Merleau-Pontyn käsittein ilmaistuna voimme sanoa, että tarttumisliikkettä ohjaa *intentionaalinen skeema*. Merleau-Pontyn skeeman käsite muistuttaa ainakin yhdeltä tärkeältä ulottuvuudeltaan Kantin skeeman käsitettä: yhteistä on se, ettei skeema ole minkäänlainen kuva eikä representaatio hahmottamastaan asiasta. Skeema ei toisin sanoen välttämättä muistuta

sitä, minkä skeema se on. Merleau-Ponty argumentoi muun muassa, että vaistonvaraiset ruumiinliikkeet eivät noudata ennalta-annettua kuvaa toteutettavista liikeradoista, vaan ne ovat jatkuvasti valmiita muovautumaan alati muuttuvien tilannekohtaisten konfiguraatioiden mukaisesti. Jos Merleau-Pontyn tavoin vertaamme intentionaalista skeemaa melodiaan, niin silloin liikkeen skeeman jäsentäminen muistuttaa melodian vaiheittaista tavoittamista: liike ei etene kohteeseensa niin kuin nuoli vaan tavoittelee kohdettaan samalla tavalla kuin yksittäiset äänet, soinnut, rytmit ja tempovaihtelut tapailevat melodiaa. Vaistonvarainenkin ruumiinliike on plastinen: se muovautuu ja ”improvisoi” tilanteen mukaan. Toisaalta vaistonvaraisen intentionaalisuuden piirteitä ovat myös ei-plastisuus ja stereotypiat. Vaistomainen käyttäytyminen kytkeytyy muuttumattomaan skeemaan (tai voitaisiin sanoa, että se laulaa aina samaa melodiaa) eikä siis muuntele sitä, toisin kuin oppivassa käyttäytymisessä. Vaistomaisessa käyttäytymisessä subjektin keho toimii intentionaalisten skeemojen välittömänä lähteenä, ja siten vaistot voidaan ymmärtää ruumiillistuneina merkityksinä. Koska keho ruumiillistuneiden merkitysten peruslähteenä kykenee myös muuttumaan, esimerkiksi kehittymään, eivät vaistot ole välttämättä synnynnäisiä tai ympäristön aikaansaannoksia eivätkä edes tahdonalaisista akteista riippumattomia.

Väitöskirjassani osoitan, että tämä vaiston plastisuuden ja ei-plastisuuden välinen jännite tai ristiriita voidaan ratkaista osoittamalla se näennäiseksi. Tämä tulee mahdolliseksi, kun otetaan huomioon se ajallisuuden erityinen muoto, jota Merleau-Ponty kutsuu ”luonnonajaksi” (*temps naturel*). Luonnonaika on ajallisen kokemuksen kompleksinen ykseys, joka eroaa tottumusten (*habit*) ajallisesta jäsentymisestä ja näin ollen myös kulttuurin, oppimisen ja yksilöllisen henkilöhistorian ajasta. Osoitan, että Merleau-Pontyn käsitys luonnonajasta muistuttaa pitkälti Husserlin jäsenystä ”impressionaalisesta nykyisyydestä”, siitä kokemuksen alueesta, joka rajoittuu intuitiivisesti koettuun. Luonnonajan ykseys kuvaa ajallisesti rajautunutta kokemusta, jossa kokija toimii vapaana ei-intuitiivisista merkityssisällöistä, eli menneisyyteen vaipuneista intuitiivisuutensa

jo kadottaneista merkityssisällöistä tai sellaisista tulevista merkityssisällöistä, jotka eivät vielä ole intuitiivisesti odotettavissa.

Merleau-Pontyn liikeintentionaalisuuden analyysi kertoo meille, että reduktio impressionaaliseen nykyisyyteen ei merkitse intentionaalisten skeemojen ja näin ollen opittujen tai totunnaisten liikkumisen taitojen menettämistä. Sen sijaan reduktiossa impressionaalisen piiriin muuttuu se tapa, jolla subjekti suhtautuu kyseisiin kykyihinsä tai jolla nämä kyvyt ovat subjektin tavoitettavissa. Toisin sanoen tässä reduktiossa muuttuu se tapa, jolla kyky ilmaantuu subjektin käyttöön, jolla liike suoritetaan ja jonka myötä liike vaipuu pois subjektin ulottuvilta suorituksen jälkeen. Koska kaikkiin liikkumisen taitoihin kuuluu tietty ympäristö, jossa toiminta voidaan suorittaa, riippuu toiminta myös toimijan kyvystä kokea ympäristönsä. Redusoidussa kokemuksessa ne merkitykselliset mahdollisuudet, jotka motivoivat toimintaa, voivat löytyä vain intuitiivisesti koetusta ympäristöstä.

Näin ollen kokemuksen affektiivinen alue eli se alue, johon rajautuu kaikki subjektiin affektiivisesti vaikuttava, voi vaihdella ulottuvuudeltaan tai laajuudeltaan. Siten kokemuksia voidaan erotella myös suhteessa "elämän laajuuteen", "tietoisuuden laajuuteen" ja "affektion laajuuteen". Merleau-Pontyn analyysi osoittaa, että lukuisat toimimisen kyvyt edellyttävät sellaisen affektiivisen alueen ulottuvuuden, jossa subjekti voi tavoittaa ei-intuitiivista elämäänsä. Tällaisia toimintoja ovat muun muassa kiinnostuminen potentiaalisista tehtävistä, tehtävien projisoiminen tulevaisuuteen, tekeillä olevan tehtävän lyhentäminen, pilkkominen osiin ja uudelleen järjestäminen sekä tehtävien "moniajo". Kokemuksen alueen järjestymisen ja jäsentymisen tavat määräytyvät suhteessa yleisen toimintakyvyn tasoon. Toimintakyvyn taso ei koske ainoastaan aktiivista kokemusta, kuten sitä missä määrin voimme suorittaa käytännön tehtäviä. Nämä kokemuksen muutokset koskevat myös passiivista kokemusta eli ne voivat vaikuttaa siihen, mitä kokemuksen taustalla tai marginaalissa tapahtuu ilman, että muutos tulisi huomion piiriin.

Väitöskirjani osoittaa myös, että vaistonvarainen kokeminen on kokemus yleisestä atmosfääristä eikä pelkästään tietyistä kohteista. Vaistokokemuksista puuttuu toisin sanoen tietoisuus tarkasti määrätystä objektista. Tästä huolimatta vaistoja voi pitää intentionaalisina affektiivisina pyrkimyksinä, sillä ne koskevat jotain erotuksena muusta ja ovat siis valikoivia. Kuinka on mahdollista pyrkiä kohti jotain tietämättä mihin pyrkii? Merleau-Pontyn atmosfääriin analyysi vastaa tähän kysymykseen. Aivan kuten affektiivisiin tunnelmiin tai olotiloihin ei liity mitään erityistä kohdetta, myös halut voidaan käsittää tunnelmanomaisiksi tiloiksi tai prosesseiksi, jotka ovat kohteensa osalta määrittymättömiä. Niitä voi kuvata ”sokeiksi” tuntemuksiksi jännitteestä, joita kuitenkin jäsentävät puoleensavetävyyden ja luotaantyöntävyyden erot, mistä syystä tällaiset halut voivat epämääräisyydestään huolimatta edistää tiettyjen, halua tyydyttävien toiminnallisten vaihtoehtojen valikoitumista ja johtaa halua tyydyttävien kohteiden määrittymiseen. Ruumis ei tuota määrättyjä vaistomaisen käyttäytymisen muotoja eikä rajattuja vaistokokemuksia, mutta se kykenee toimimaan epämääräisten tai määrittymättömien atmosfääristen halujen välittömänä lähteenä.

Merleau-Pontyn mukaan biologinen eksistenssi on alemman tason toimintaa ja kokemista, joka sekä tukee että *vastustaa* aktiivisen kokemuksen prosesseja ja valveillaolon piiriin kuuluvia kokemuksellisia akteja. Väitöskirjani osoittaa, että Merleau-Ponty analysoi vaistonvaraista kokemusta ja luonnonajan kokemusta suhteessa ajallisen virran toisteiseen pohjarakenteeseen. Kokemuksen ajallisuuden tutkimus osoittaa, että itse ajan virtaava rakenne pysyy muuttumattomana ajallisesti muuntuvien kokemusten jatkumossa. (Kokemukset, niin kohde kuin kokijakin, vaipuvat menneisyyteen, mutta olisi itsensä kumoavaa ja absurdia väittää, että itse virran ajallinen rakenne katoaisi muuttuen menneeksi.) Merleau-Ponty hahmottaa tätä sanomalla, että muuttumaton ajan virtaava rakenne toistaa itseään. Siten henkilönä olemisen, persoonan eksistenssi – joka ajallisesti merkitsee tottumusten rakentumista sekä kokemusten kerrostumista ja edellyttää kokemisen itseään toistavan rakenteen

– on väistämättä haurasta ja sallii monenlaisia murtumia: henkilön edellyttämä ajallinen muoto voi hajota anonyymien luonnonajan virtaan ja näin voi käydä monin eri tavoin. Tämä persoonallisen eksistenssin ja siitä poikkeavan biologisen eksistenssin kaksitasoinen rakenne on nähtävissä erityisesti Merleau-Pontyn aistimusanalyysissa.

Ajatusta voisi kenties soveltaa kysymykseen siitä, voiko keinoälyllä olla tietoisuutta. Millainen olisi keinoäly, joka kykenisi suorittamaan inhimillistä älykkyyttä edellyttäviä tehtäviä ja myös muodostamaan sosiaalisille, empaattisille ja tunteville ihmisyksilöille tyypillisiä henkilökohtaisia projekteja, mutta jolta kuitenkin puuttuisi biologisen eksistenssin ja persoonan eksistenssin kaksitasoinen rakenne? Kenties alemman tason hajautunut, toisteinen ja persoonallisesta kokemuksesta poikkeava rakenne tarvitaan, jotta meillä ylipäänsä olisi havaintokokemuksia.

Väitöskirjassani olen toivoakseni onnistunut osoittamaan, että ruumiillisen kokemuksen tutkimus, joka ottaa lähtökohdakseen biologisen eksistenssin käsitteen ja sen yhteyden vaistonvaraiseen käyttäytymiseen – tutkimus vaistoista ja niiden kaavamaisuuden, syklisyyden ja sokeuden kokemuksellisista seurauksista – antaa meille paremman, kokonaisvaltaisemman ja yksityiskohtaisemman ymmärryksen Merleau-Pontyn passiivisuuden ja esipersonallisen ajattelusta *Phénoménologie de la Perception* -teoksessa.

Jyväskylän yliopisto

